



Biuletyn BdPN

INTERNETOWY BIULETYN BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO 12/8/2010



**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI



UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

SPIS TREŚCI

Wydarzenia w BdPN (<i>A. Leń</i>)	3
Uwagi o pozycji grzybów w systematyce organizmów i funkcjonowania ekosystemów(<i>S. Kucharzyk</i>)	4
Ochrona rzadkich i zagrożonych roślin naczyniowych i ich siedlisk w Bieszczadzkiem Parku Narodowym (<i>S. Kucharzyk</i>)	12
Konkurs dla młodych fotografów pt.: „Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny” (<i>C. Ćwikowski</i>)	17
Ważki - wspaniali lotnicy i bezwzględni drapieżcy (<i>M. Holly</i>)	19
Kalendarz przyrodniczy (<i>C. Ćwikowski, A. Szary</i>)	22
Konkurs przyrodniczy (<i>C. Ćwikowski</i>)	24

Internetowy Biuletyn Bieszczadzkiego Parku Narodowego

Adres redakcji:
Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny BdPN
ul. Belska 7 38-700 Ustrzyki Dolne
tel. (13) 461 10 91, fax (13) 461 30 62

Redakcja:
Grażyna Holly - redaktor naczelny,
Adam Leń, Ryszard Prędko,
Skład i opracowanie graficzne - Halina Leń

Przedsięwzięcie realizowane w ramach projektu nr POIS. 05.04.00-00-054/08. pod nazwą: „Program edukacji ekologicznej społeczności lokalnej w Bieszczadzkiem Parku Narodowym” w ramach działania 5.4 priorytetu V Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013.



KONKURS FOTOGRAFICZNY

**OGÓLNOPOLSKI KONKURS
DLA MŁODYCH FOTOGRAFÓW**



**RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA I KRAJOBRAZOWA
BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO I OTULINY**
Organizator: Bieszczadzki Park Narodowy
Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny BdPN, ul. Belska 7, 38-700 Ustrzyki Dolne

Konkurs
Regulamin konkursu
oraz karta zgłoszenia na stronie
w w . b d p n . p l
ATRAKCYJNE NAGRODY
oraz udział najlepszych prac
w wystawie i wydawnictwie pokonkursowym

Fotograficzny
Termin nadsyłania prac
do 30 września 2010r.



Patronat Honorowy
Ministerstwa Środowiska
Patronat Artystyczny
Związek Polskich Fotografów
Fotografów
Patronat Medyczny
FOTO KURIER, FOTO FOTO NATURA, oraz TVP Rzeszów
Partnerzy
Stowarzyszenie Fotografów
Bieszczadzkiego Parku Narodowego



Bieszczadzki Park Narodowy ogłosił konkurs fotograficzny dla młodych fotografów. Konkurs pt. „Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny”. Więcej na stronie 17.

PODPISANIE UMOWY



17. 8. 2010 r. w siedzibie CKPŚ w Warszawie Bieszczadzki Park Narodowy podpisał umowę na sfinansowanie zadania „Ochrona rzadkich i zagrożonych roślin naczyniowych i ich siedlisk w BdPN. Zadanie finansowane będzie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Szczegóły na stronie 12.



Uwagi o pozycji grzybów w systematyce organizmów i funkcjonowaniu ekosystemów

Grzyby systematyzowano dawniej jako gromadę w królestwie roślin. Obecnie wydziela się je jako jedno z pięciu królestw. Za wydzieleniem grzybów ze świata roślin przemawia przede wszystkim fakt, że:

- ściany komórkowe tych organizmów tworzy chityna (u roślin celuloza);
- materiały zapasowe to glikogen i tłuszcze (u roślin tłuszcze i skrobia);
- cudzożywność (rośliny są zwykle samożywne).



Wykwit piankowy

W królestwie grzybów wyróżniono dwie gromady: śluzorośla i grzyby właściwe. Przedstawicielem gromady śluzorośli jest m.in. wykwit piankowy *Fuligo septica*, występujący na bu-
twiejącym drewnie lub na ziemi. Jak u wszystkich śluzowców cykl życiowy wykwitu odbywa się w kilku stadiach. W ruchliwym stadium ameboidalnym, organizmy, które kiedyś staną się widocznym na zdjęciu owocnikiem, swobodnie przemieszczają się, pochłaniając stałe cząstki pokarmu takie jak bakterie, zarodniki grzybów itp. Cechy te upodabniają śluzowce do królestwa *Protista*. Grzyby natomiast przypomina jedynie fakt, że nieruchliwe stadium rozwojowe wytwarza zarodniki (owocnik).

Królestwo grzybów jest bardzo liczne. Występują one w różnych regionach kuli ziemskiej i zajmują różnorodne środowiska. Na świecie wyróżniono do tej pory 120 tys. gatunków, a ich ostateczną liczbę szacuje się na około 300 tys. Liczbę gatunków grzybów w Polsce ocenia się na około 10 tys.

Pomimo iż mykoflora Bieszczadów daleka jest od pełnego zbadania, stan jej rozpoznania pozwala na stwierdzenie, że Bieszczady są najbogatszym w gatunki grzybów rejonem w polskich Karpatach i jednym z najbogatszych w całym kraju. Stwierdzono tu występowanie ok. 1000 gatunków grzybów wielkoowocnikowych *Macromycetes* (w Parku około 800), można jednak przypuszczać, że ich liczba jest co najmniej dwukrotnie wyższa. Szczególnie duże jest bogactwo grzybów nadrzewnych z rodzin *Polyporaceae* i *Hymenochaetaceae*. 280 gatunków wielkoowocnikowych grzybów, występujących w Bieszczadach, jest chronionych, rzadkich i zagrożonych.

Do najrzadszych gatunków grzybów rosnących w BdPN należą: odgiętka wetlińska *Resupinatus wetlinianus*, jamkówka miodowa *Antrodia mellita*, stożkówka *Conocybe farinacea*, czernidlaki: *Coprinus argenteus*, *Coprinus tigrinellus* i *Coprinus urticicola*, dzwonkówki: *Entoloma inusitatum* i *Entoloma myochroum*, biało-grzybówka *Hemimycena crispula*, drobno-kropka *Hypocrea aureoviridis*, kruchawica okazała *Lacrymaria pyrotricha*, gołąbki: *Russula grata* i *Russula illota*, włośniczki: *Scutellinia barlae*, *Scutellinia heterosculpturata*, *Scutellinia minor*, *Scutellinia nigrohirtula* i *Scutellinia vitreola* oraz ząbkowiec *Steccherinum cremeolum*.



Czernidlak pospolity

Spośród słabo rozpoznanych śluzowców *Myxomycota* w Parku stwierdzono występowanie ponad 30 gatunków, w tym kilku bardzo interesujących taksonów górskich, związanych z topniejącym śniegiem.

Znaczenie grzybów w funkcjonowaniu ekosystemów (grupy ekologiczne).

Grzyby mają ogromne znaczenie w funkcjonowaniu ekosystemów, przede wszystkim jako saprofity. Jako jedne z nielicznych istot żywych mają zdolność do rozkładania celulozy i ligniny podstawowych składników ściany komórkowej tkanek roślinnych. Dzięki nim ogromne ilości węgla i innych biogenów mogą na powrót trafić do nieustannego obiegu śmierci i narodzin.

Saprofity można podzielić na dwie grupy:

1. rozkładające ściółkę
2. rozkładające drewno



Ad. 1. Grzyby rozkładające ściółkę (saprofity ściółkowe)

Lakówka ametystowa - *Laccaria amethystea* (Bull.) Murr.

Występuje głównie w lasach liściastych na ziemi, rzadziej na drewnie. Młode owocniki lakówki charakteryzuje intensywnie fioletowa barwa. Saprofita ściółkowa. Ten jadalny grzyb nie traci barwy podczas gotowania i nadaje ją całej potrawie.



Pieniążkówka (Monetka) korzeniasta

Pieniążkówka (Monetka) korzeniasta - *Xerula radicata* (Rehhan: Fr.) Dörfelt.

Występuje w lasach liściastych, zwłaszcza pod bukami. Grzyb ten wyrasta pozornie na ziemi, jednak długi, korzeniasty trzon (nazwa!) wrasta bardzo głęboko i jest połączony grzybnią z korzeniami drzew lub spróchniałym drewnem przysypanym ziemią. Gatunek saprofityczny, jadalny.



Buławniczka rurkowata

Buławniczka rurkowata - *Macrotyphula fistulosa* (Fr.) Peters. Występuje późną jesienią na opadłych liściach i gałązkach drzew. Jest stosunkowo rzadki i znajduje się na Czerwonej Liście gatunków zagrożonych wyginięciem. Gatunek saprofityczny, niejadalny.



Ad. 2. Grzyby rozkładające drewno

Drewno składa się z 51% celulozy, 23% hemicelulozy, 23% ligniny i 4% innych związków organicznych. Różne gatunki grzybów mogą korzystać bądź to wyłącznie z celulozy, bądź zarówno z celulozy jak i ligniny. Efektem takiego działania jest różne zabarwienie rozłożonego drewna. W przypadku pierwszym jest ono brązowe (tzw. zgnilizna brunatna), w przypadku drugim drewno ma zabarwienie jasne (tzw. zgnilizna biała).

Wśród grzybów wydzielić można takie, które zaczynają rozkładać obumarłe lub obumierające drzewo i takie, które wyrastają na substracie silnie rozłożonym.

Grzyby rozpoczynające rozkład martwego drewna lub atakujące drzewa zamierające i osłabione.

Opieńka miodowa - *Armillaria mellea* (Vahl: Fr.) Kumm. s.l.

Jest tak zwanym gatunkiem zbiorowym to znaczy zalicza się do niego kilka trudnych do odróżnienia gatunków. Gatunek saprofityczny i pasożytniczy. Niekiedy opieńki przyczyniają się do masowego zamierania drzewostanów świerkowych i sosnowych (opieńkowa zgnilizna korzeni). Grzyb jadalny, jednak niedogotowany może być trujący.



Opieńka miodowa



Soplówka jeżowata

Lakownica spłaszczona - *Ganoderma applanatum* (Pers. ex Wallr.) Pat.

Zasiedla obumarłe pnie drzew liściastych (rzadziej iglastych) Owocniki są wieloletnie. Charakterystyczny jest czekoladowo-brązowy wysyp zarodników widoczny na roślinach i pniu drzewa w sąsiedztwie owocników lakownicy. Gatunek saprofityczny.

Soplówka jeżowata - *Hiericium erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers.

Występuje zwykle na żywych drzewach liściastych. Gatunek bardzo rzadki, podlegający ochronie ścisłej, znajduje się na Czerwonej Liście gatunków zagrożonych wyginięciem.

Łuskwiak złotawy - *Pholiota aurivella* (Batsch: Fr.) Kumm.

Występuje na żywych drzewach nieraz wysoko nad ziemią, ale także na martwych pniach. Grzyb saprofityczny, niejadalny.

Grzyby rozwijające się na rozłożonym drewnie.

Soplówka gałęzista (bukowa)- *Hiericium corralloides* (Scop.: Fr.) S.F. Gray.

Opada drewno buka (rzadziej innych drzew liściastych) o zaawansowanym stopniu rozkładu. Soplówka jest uważana za gatunek typowy dla naturalnych lasów górskich. Gatunek rzadki, podlegający ochronie ścisłej, znajduje się na Czerwonej Liście gatunków zagrożonych wyginięciem.



Soplówka gałęzista

Łuskowiec jeleni - *Pluteus atricapillus* (Batsch) Fayod.

Owocniki spotkać można na pniakach i pniach drzew liściastych (bardzo rzadko iglastych). Gatunek saprofityczny, jadalny.

Grzybówka *Mycena* sp.

Liczny w gatunki rodzaj grzybów występujący na rozkładającym się drewnie, bądź na ściółce. Występująca licznie w Bieszczadach *Mycena crocata* po przełamaniu wydziela marchewkowo-czerwony sok.

Podział grzybów na gatunki saprofityczne i pasożytnicze jest w wielu przypadkach sprawą względną, gdyż bardzo często grzyby atakują drzewa stare, osłabione lub zranione i po ich obumarciu kontynuują rozwój na powalonej kłodzie jako saprofity. Są to tzw. pasożyty słabości. Do typowych pasożytów możemy zaliczyć z pewnością większość grzybów atakujących liście roślin (np. czerniak klonowy).

Grzyby pasożytnicze.

Pniarek obrzeżony - *Fomitopsis pinicola* (Swartz ex Fr.) P. Karsten

Gatunek głównie saprofityczny zasiedlający martwe drewno iglaste lecz występuje także na osłabionych świerkach i jodłach (rzadziej bukach czy olszach) jako tzw. pasożyt słabości. Grzyb wieloletni. Tegoroczny przyrost (spodnia część owocnika) ma jasną barwę (nazwa !). W okresie wzrostu brzeg i pory owocnika pokryte są kroplami cieczy (gutacja). Rozkładając drewno korzysta jedynie z celulozy.

Czerniak klonowy - *Rhytisma acerinum* (Pers.) Fries.

Jest to workowiec powodujący chorobę liści klonu i jaworu zwaną smołowatą plamistością liści. Czarna, wypukła plama na liściu stanowi sklerotyczny utwór patogena (zbita grzybnia przetrwalnikowa). W takiej formie grzyb zimuje na opadłych liściach. Na wiosnę, w okresie pęknięcia pączków klonu z czarnych „plam” uwalniane są zarodniki powodujące zakażenie młodych liści.

Gruzelek cynobrowy - *Nectria cinnabarina* (Tode ex Fr.) Fr.

Grzyb należący do workowców, powoduje raki drzew liściastych, także owocowych. W przypadku drzew starszych obumierają tylko gałęzie, młodsze drzewa mogą obumrzeć całkowicie. Kremowobiałe plamki to twory produkujące zarodniki konidialne (rozmnażanie bezpłciowe). Na wyższej gałęzi - czerwone otocznie z zarodnikami workowymi (rozmnażanie generatywne).



Hubiak pospolity

niki, które wyglądają jakby rosły poprzecznie, w rzeczywistości pojawiły się jeszcze na żywym, rosnącym drzewie.

Czyreń Hartiga - *Phellinus hartigii* (All. et Schn.) Bond.

Wieloletnia huba pojawiająca się na jodłach, zwykle porażonych wcześniej przez raka jodły. Bliski „krewny” bardzo pospolitego i zbliżonego wyglądem czyrenia ogniowego rozwijającego się na drzewach liściastych.

Szmaciak krótkotrzonowy - *Sparassis brevipes* Krombh.

Występuje jako pasożyt korzeniowy u podstawy starych jodeł i drzew liściastych. Czasami również jako saprofit na spróchniałych pniakach tych samych gatunków. Grzyb rzadki, jadalny.



Szmaciak krótkotrzonowy

Grzyby symbiotyczne

Wiele grzybów to organizmy symbiotyczne. Najbardziej znanym przykładem roli grzybów jako organizmów symbiotycznych są porosty (symbioza z glonami). Mniej znane jest współżycie grzybów z wieloma gatunkami storczyków i roślinami wyższymi. Szczególne znaczenie dla zbiorowisk leśnych mają związki symbiotyczne grzybów i drzew. Zasadniczo wszystkie drzewa mają swojego grzybowego partnera. Połączenie tych dwóch organizmów następuje przez korzenie i strzępki grzybni (tzw. mikoryza). Grzyb oferuje drzewu wodę z rozpuszczonymi solami mineralnymi i zabezpieczenie przed patogenami. Drzewo odwdzięcza się cukrami wytworzonymi w procesie fotosyntezy.

Kolczak obłączasty - *Hydnum repandum* L.

Występuje często w borach i lasach liściastych, szczególnie w buczynie kwaśnej. Charakterystyczny kolczasty hymenofor (spodnia strona kapelusza). Gatunek mikoryzowy, jadalny.



Kolczak obłączasty

Gołąbek wymiotny - *Russula emetica* (Schaeff.: Fr.) S. Gray i gołąbek brudnożółty - *Russula ochroleuca* (Pers.) Fr.

Przedstawiciele liczego rodzaju gołąbek *Russula* o rozmaicie zabarwionych kapeluszach. Występują pospolicie w borach i lasach. Pierwszy z nich jest trujący drugi niejadalny. Wchodzą w symbiozy z wieloma gatunkami drzew.

Muchomor czerwony - *Amanita muscaria* (L.: Fr.) Pers.

Gatunek bardzo pospolity, nawet w lasach skażonych przez zanieczyszczenia przemysłowe. Żyje w symbiozie z brzoźami i świerkiem. Jest śmiertelnie trujący, jednak stopień toksyczności poszczególnych osobników jest różny w zależności od siedliska. Zawiera substancje halucynogenne.



Grzyby czasami spełniają również rolę „zjadającego”. W glebie żyje wiele grzybów drapieżnych (grzyby niższe), które łowią nicianie na specjalne pętle lub sieci uformowane ze strzępek grzybni. Owocniki tych grzybów mogą stanowić również siedlisko do rozwoju innych organizmów.



Rulik nadrzewny

Oprócz omówionych powyżej funkcji, które spełniają grzyby w ekosystemach wspomnieć należy, że grzyby są bazą pokarmową dla wielu gatunków ślimaków, ssaków (m.in. wiewiórka, jeleń, sarna, niedźwiedź) oraz larw muchówek. O innych funkcjach grzybów napiszemy w przyszłym numerze Biuletynu BdPN.

Ochrona rzadkich i zagrożonych roślin naczyniowych i ich siedlisk w Bieszczadzkim Parku Narodowym

Program operacyjny: PO Infrastruktura i Środowisko

Priorytet: V Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych

Działanie: 5.1 Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej

Konkurs: 5.1.1 Ochrona gatunków i siedlisk in situ



Arnika górská



Chaber Kotschyego

Celem programu jest ochrona populacji rzadkich i zagrożonych gatunków roślin wymienionych w Planie Ochrony BdPN jako gatunki wymagające szczególnej troski oraz ochrona siedlisk, w których koncentruje się występowanie cennych gatunków w Bieszczadzkim Parku Narodowym. W „Operacie ochrony zasobów florystycznych” Bieszczadzkiego Parku Narodowego do szczególnej opieki wybrano ponad pięćdziesiąt roślin określonych mianem „gatunków rzadkich i zagrożonych”. Ustalając kryteria selekcji kierowano się zarówno koniecznością zwrócenia indywidualnej uwagi na taksony swoiste, stanowiące o specyfice regionu Bieszczadów, jak i na rośliny z różnych względów zagrożone. W efekcie na liście gatunków specjalnej troski znalazły się:

- gatunki wschodniokarpackie (endemiczne oraz rzadkie nieendemiczne),
- rzadkie gatunki alpejskie, subalpejskie i górskie,
- gatunki siedlisk wilgotnych (torfowiskowe),
- cenne z innych względów (rzadkie w skali kraju, typowe dla zbiorowisk itp.).

Jako gatunki szczególnie zagrożone potraktowano również przedstawicieli rodziny storczykowatych (*Orchidaceae*) jako grupy ogólnie zanikającej. Z pośród 50 gatunków specjalnej troski podjęcia możliwie szybkich działań wymaga około dwudziestu gatunków, których populacje zagrożone są wyginięciem na skutek działania czynników naturalnych (np. sukcesji wtórnej) bądź też antropogenicznych (np. nasilony ruch turystyczny).

Działania związane z ochroną gatunków dotyczą 20 roślin, które z uwagi na małą liczbę stanowisk i niską liczebność populacji lokalnych wymagają pilnej interwencji. Są to następujące gatunki: arnika górską, chaber Kotschyego, ciemiernik czerwony, dzwonek piłkowany, dzwonek szerokolistny, goryczka wąskolistna, goździk kartuzek skalny, kosaciec syberyjski, lepnica karpacka, ostróżka wyniosła, pełnik alpejski, podejrzon rutolistny, rdest żyworodny, rosiczka okrągłolistna, różeniec górski, sesleria Bielza, tojad niski, turzyca skąpokwiatowa, zawilec narcyzowy, zerwa kulista.



Ciemiernik czerwony

W ramach ochrony gatunków planuje się trzy podstawowe rodzaje działań:

* zwiększenie liczebności populacji na naturalnych stanowiskach poprzez wprowadzenie osobników wyhodowanych *ex situ* z nasion pobranych z danego stanowiska;

* usuwanie roślin konkurencyjnych (odkrzaczenie, koszenie selektywne) na stanowiskach gatunków heliofilnych, które zagrożone są wtórną sukcesją;

* hodowla *ex situ* gatunków na uprawach pochodnych w ogródku botanicznym.



Goryczka wąskolistna

W grupie działań związanych z ochroną siedlisk i związanych z nimi gatunków do programu wybrano te zadania, które wymagają pilnej interwencji, a nie mogą być realizowane w ramach PROW 2007-2013.

1. Ochrona ziołorośli wysokogórskich (kod 6430) z pełnikiem alpejskim na Połoninie Wetlińskiej poprzez koszenia mozaikowe.

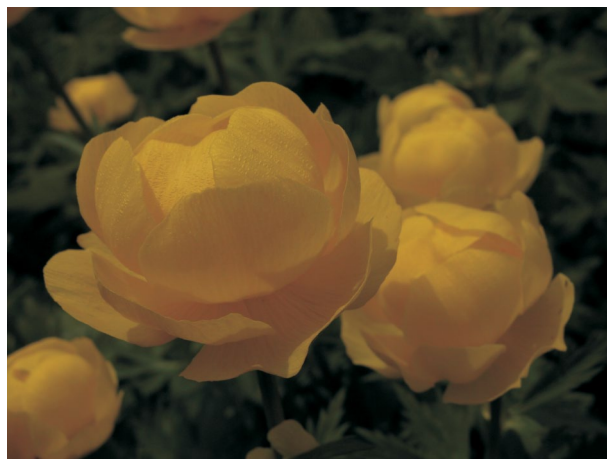
2. Ochrona wilgotniejszych wariantów łąk świeżych (kod 6510) w dolinie górnego Sanu poprzez wzbogacanie ich składu gatunkowego i eliminację gatunków inwazyjnych (barszczu Sosnowskiego).

3. Ochrona torfowisk wysokich (kod *7110) w dolinie górnego Sanu i w dolinie Wołosatki poprzez odkrzaczanie kopuły torfowiska, koszenie okrajków i uzupełnienie istniejącego systemu zastawek i grobli na rowach melioracyjnych.

Ad 1. Ochrona ziołorośli wysokogórskich (kod 6430) z pełnikiem alpejskim na Połoninie Wetlińskiej poprzez mozaikowe koszenia w celu zahamowania wkraczania traworośli. Ziołorośla wysokogórskie z pełnikiem alpejskim zajmują obecnie około 25,5 ha i są zaliczane do zbiorowisk o najwyższej wartości przyrodniczej. Są siedliskiem wielu rzadkich i zagrożonych gatunków roślin wymienionych na czerwonych listach i w czerwonych księgach lub objętych ochroną gatunkową takich jak: pełnik alpejski *Trollius altissimus*, tojad wschodniokarpacki *Aconitum lasiocarpum*, ostrożeń wschodniokarpacki *Cirsium waldsteinii*, chaber Kotschyego *Centaurea kotschyana*, groszek wschodniokarpacki *Lathyrus laevigatus*, ciemiężca biała *Veratrum album*, goździk skupiony *Dianthus compactus*.

Niektóre powierzchnie wysokogórskich ziołorośli pełnikowych ulegają zmniejszeniu poprzez zarastanie przez traworośla z trzcinnikiem. W

cenniejszych i bogatych florystycznie płatach ziołorośli na Połoninie Wetlińskiej w strefie ochrony czynnej Park prowadzi zabiegi polegające na wykaszaniu mozaikowym w celu ograniczenia sukcesji trzcinnika. Zabiegi te do 2010 są finansowane z programu realizowanego we współpracy Instytutem Ochrony Przyrody PAN w Krakowie.



Pełnik alpejski



Tojad wschodniokarpacki



Ostrożeń wschodniokarpacki

Ad 2. Ochrona wilgotniejszych wariantów łąk świeżych (kod 6510) w dolinie górnego Sanu poprzez wzbogacanie ich składu gatunkowego. Rozległe ekosystemy nieleśne w dolinie górnego Sanu zostały objęte ochroną w granicach Bieszczadzkiego Parku Narodowego w 1999 roku. Większość tych zbiorowisk jest mocno zmieniona poprzez przeprowadzone wcześniej na szeroką skalę odwodnienia, nawożenie, orkę i podsiewanie pastewnych gatunków traw (wyczyniec łąkowy, tymotka łąkowa, kupkówka pospolita). Wprowadzono też wówczas wybitnie ekspansywny gatunek barszczu Sosnowskiego *Heracleum mantegazzianum*. Doprowadziło to do znacznego zubożenia składu gatunkowego tych łąk i poważnego ograniczenia występowania wielu typowych gatunków roślin. Szczególnie poważnego uszczerbku doznały wilgotniejsze warianty łąk świeżych. W porównaniu z również poddaną wpływom antropogenicznym, ale jednak mniej przekształconą doliną Wołosatki, zauważa się tu znacznie mniejsze bogactwo gatunkowe i obfitość występowania wielu taksonów. Powszechnie na Wołosatym gatunki takie gatunki jak: kukułka (storczyk) szerokolistna *Dactylorhiza majalis*, kruszczyk błotny *Epipactis palustris*, gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*, podkolan biały *Platanthera bifolia* tutaj występują stosunkowo rzadko i w niewielkiej ilości. Jedynie punktowo występują też inne cenne gatunki takie jak: mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus* i kosaciec syberyjski *Iris sibirica*. Pełnik europejski *Trollius europaeus* nie jest spotykany w ogóle w tej części doliny Sanu chociaż ma swoje stanowiska na łąkach położonych nieco niżej. Bieszczadzki Park Narodowy od wielu lat realizuje program renaturalizacji stosunków wodnych w dolinie górnego Sanu poprzez wprowadzenie systemu ok. 300 zastawek i grobli na dawnych rowach melioracyjnych. Do nawodnienia doliny przyczyniają się również reintrodukowane do doliny bobry. W celu przyspieszenia renaturalizacji siedlisk konieczne jest jednak szersze rozprzestrzenienie gatunków, które dziś występują jedynie punktowo oraz wprowadzenie tych gatunków, które nie spotykane są w rejonie łąk tarnawskich.



Mieczczyk dachówkowaty

OCHRONA ROŚLIN I SIEDLISK

Ad 3. Ochrona torfowisk wysokich z roślinnością torfotwórczą (kod *7110) w dolinie górnego Sanu i w dolinie Wołosatki poprzez odkrzaczanie kopuły torfowiska, koszenie okrajków i uzupełnienie istniejącego systemu zastawek i grobli na rowach melioracyjnych. W przypadku 3 torfowisk – Wołosate, Tarnawa 1 i Tarnawa 2 z uwagi na ich położenie przy drogach publicznych i narażenie na wzmożoną penetrację przez turystów, konieczne jest wprowadzenie odpowiednich zabezpieczeń ograniczających antropopresję. Torfowiska wysokie - priorytetowe siedliska Natura 2000 w dolinie górnego Sanu i dolinie Wołosatki podlegały podobnym procesom degradacji, co sąsiadujące z nimi ekosystemy łąkowe. Choć większość torfowisk była wcześniej chroniona jako rezerваты, również i te obszary dotknięte odwodnienia prowadzone na przyległych łąkach.



Rosiczka okrągłolistna

W wyniku osuszenia w wielu miejscach rozpoczął się proces murszenia torfów i sukcesji gatunków drzewiastych. Przemiany te doprowadziły również do zaniku wielu stanowisk rzadkich i cennych roślin torfowiskowych. Bieszczadzki Park Narodowy od początku przejęcia tego terenu podejmuje działania związane z przywróceniem naturalnych stosunków wodnych na torfowiskach i w ich otoczeniu. W latach 2006-2009 prowadzone były odkrzaczania na większości bieszczadzskich terenów torfowiskowych. Konieczne jest dalsze uzupełnienie systemu zastawek, zaś w latach następnych kontynuacja odkrzaczania intensywniej zarastających torfowisk oraz koszenie ziółoroślowych okrajków torfowisk.

Program będzie realizowany w latach 2010-2014 za kwotę 930 720.00 zł.



KONKURS FOTOGRAFICZNY

Konkurs dla młodych fotografów pt.: „Różnorodność biologiczna i krajobrazowa Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny”

W związku z ogłoszeniem roku 2010 - Międzynarodowym Rokiem Różnorodności Biologicznej oraz rosnącym zainteresowaniem fotografią przyrodniczą, Bieszczadzki Park Narodowy organizuje ogólnopolski konkurs dla młodych fotografów. Tematem konkursu jest przedstawienie bogactwa przyrodniczego i krajobrazowego Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny, jego różnorodności biologicznej jako opowieści o życiu i procesach, które to życie podtrzymują. Ze względu na duży zakres tematyczny zostały wydzielone 3 kategorie:

Kategoria I – rośliny i grzyby

Kategoria II – zwierzęta

Kategoria III - krajobraz (w tym m.in. pejzaż, obiekty kulturowe w krajobrazie, las, zjawiska pogodowe, itp.).

Konkurs adresowany jest do wszystkich fotografujących w wieku od 13 do 21 lat.



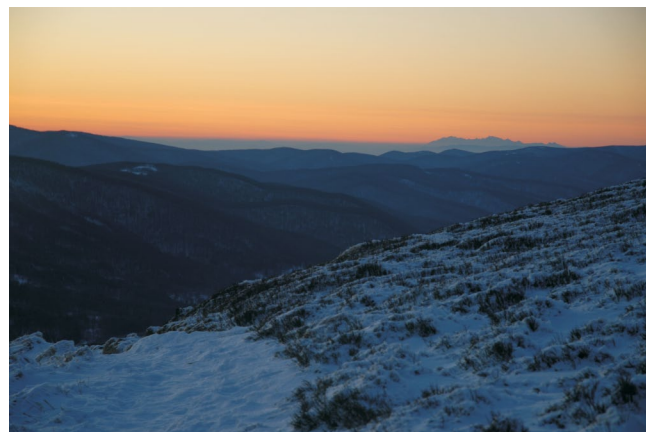
Celem konkursu jest zainteresowanie młodych ludzi poznaniem przyrody Bieszczadzkiego Parku Narodowego, uwrażliwienie na jej piękno, zagrożenia i konieczność ochrony oraz upowszechnianie i popularyzacja fotografii jako dziedziny sztuki. Ma to szczególne znaczenie w czasie, gdy aparaty fotograficzne stają się coraz bardziej dostępne i w konsekwencji coraz bardziej powszechne w użyciu. Zakładamy, że konkurs ten zachęci młodych ludzi do wycieczek terenowych, obserwacji świata przyrody, zastanowienia się nad jego funkcjonowaniem. Najlepsze prace zostaną zakwalifikowane przez jury konkursu na wystawę pokonkursową, której uroczysty wernisaż będzie połączony z przeglądem diaporam ilustrujących walory przyrodnicze i krajobrazowe polskich parków narodowych. Formuła konkursu, jak też zapoznanie się z fotografią profesjonalnych autorów podczas przeglądu diaporam, zachęci młodych ludzi do zgłębiania tajników fotografii i ambitniejszego podejścia do tej dziedziny sztuki. Pokaz diaporam ilustrujących najcenniejsze fragmenty przyrody ojczystej, do ochrony których powołano parki narodowe, uwrażliwi młodzież na jej piękno i zachęci do jej poznania i ochrony. Diaporama jest pokazem multimedialnym starannie dobranych zdjęć



KONKURS FOTOGRAFICZNY

pod względem artystycznym i tematycznym, animacją i z podłożoną odpowiednio dobraną ścieżką dźwiękową. Ta forma dydaktyczna daje wiele możliwości kreatywnych autorowi i staje się coraz częściej stosowana w edukacji ekologicznej.

Konkurs objęty jest patronatem honorowym Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Środowiska Głównego Konserwatora Przyrody Janusza Zaleskiego. Patronat artystyczny objął Związek Polskich Fotografów Przyrody. Natomiast patronatem medialnym objęły czasopisma fotograficzne FOTO-KURIER, FOTO i FOTO NATURA oraz Telewizja Polska S.A. Oddział w Rzeszowie.



Głównym fundatorem nagród, wystawy pokonkursowej oraz katalogu jest Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie.

Informacje o przedsięwzięciu wraz z kartą zgłoszenia można znaleźć na stronie internetowej Parku: [http://www.bdpn.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=701&Itemid=Harmonogram konkursu](http://www.bdpn.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=701&Itemid=Harmonogram%20konkursu):

1. Ogłoszenie w środkach masowego przekazu informacji o konkursie, wraz z regulaminem i kartą zgłoszenia udziału. Termin nadsyłania prac konkursowych – do 30 września 2010 r.
2. Ogłoszenie o organizacji przeglądu diaporam poświęconych różnorodności biologicznej i krajobrazowej polskich parków narodowych, z terminem zgłaszania do 15 września 2010 r.
3. Po 30 września posiedzenie jury konkursu – ocena nadesłanych prac konkursowych, przyznanie nagród, zakwalifikowanie prac do wystawy. Kwalifikacja nadesłanych diaporam do przeglądu.
4. Rozesłanie informacji o wynikach konkursu, przygotowanie pokonkursowej wystawy i katalogu.
5. Około 30 października – uroczysty wernisaż wystawy pokonkursowej, z udziałem uczestników konkursu i zaproszonych gości, wręczenie nagród oraz ogólnopolski przegląd diaporam z polskich parków narodowych (w tym uroczysta prezentacja sfinansowanej przez NFOŚiGW diaporamy „Bieszczadzki Park Narodowy”). Imprezy towarzyszące - konferencja prasowa, prezentacja sprzętu fotograficznego, forum dyskusyjne.



Ważki - wspaniali lotnicy i bezwzględni drapieżcy

Drapieżnictwo ważek znajduje odzwierciedlenie w ich wyglądzie zarówno w przypadku osobników dorosłych jak również w przypadku ich larw, spędzających całe swe życie w środowisku wodnym. Dorosłe ważki pod względem cech zewnętrznych kojarzą się zwykle ze smukłym, barwnym ciałem oraz okazałymi skrzydłami i dość dużymi, kolorowymi oczami. Jeśli nieco dokładniej przyjrzymy się tym owadom, możemy dostrzec duże bogactwo kształtów i przystosowań.

Występujące w naszym kraju ważki dzieli się ze względu na różnice w wyglądzie zewnętrznym na dwa podrzędy: ważki różnoskrzydłe i ważki równoskrzydłe. Ważki różnoskrzydłe są mocniej zbudowane, skrzydła są zwykle okazałe, różnią się nieco kształtem i wielkością (pierwsza i druga para skrzydeł) a ponadto nie są nigdy składane ponad ciałem podczas spoczynku. Ważki równoskrzydłe są mniejsze, smuklejsze i posiadają delikatne skrzydła składane w czasie spoczynku (w sposób podobny jak to czynią motyle).

Jednym z wcześniej pojawiających się u nas gatunków ważek różnoskrzydłych jest ważka płaskobrzucha, pojawia się ona już na początku maja i jest aktywna do sierpnia.

Ważka płaskobrzucha jest gatunkiem dość pospolitym w pobliżu wszelkich, nawet niedużych zbiorników wodnych, jednak przyciąga zwykle naszą uwagę ze względu na swe ubarwienie oraz grzbietobrzuszną spłaszczenie i szerokość odwłoka. U nasady każdego ze skrzydeł widoczne są ciemno zabarwione plamy. Ponadto u tego gatunku wyraźnie zaznaczony jest dimorfizm (różnica w wyglądzie płci). Rozwój larw trwa 2 lata. Młode ważki są zwykle delikatne miękkie i nie wybarwione stopniowo nabierając kształtów i barw.



Ważka płaskobrzucha (samiec)



Ważka płaskobrzucha (samica)

ŚWIAT WAŻEK

W rejonach podgórskich można również spotkać podobną do poprzedniej pod względem rozmiarów i kształtów ciała - ważkę czarnoplamą. Nazwa tej ważki odnosi się do ciemno zabarwionych plam skrzydłowych obecnych w połowie długości skrzydeł (tylne skrzydła podobnie do ważki płaskobrzuchej mają również plamy u nasady). Jest to gatunek preferujący zbiorniki wodne z obfitą roślinnością oraz torfowiska. Ważka czarnoplama pojawia się na początku maja i lata do połowy sierpnia. W przeciwieństwie do innych rodzajów ważek gatunek ten nie przejawia zachowań terytorialnych tj. samce zwykle nie walczą ze sobą o przestrzeń nad zbiornikiem wodnym.



Ważka czarnoplama

Szablak czarny jest niewielką ważką osiągnącą do 3 cm długości ciała i 5 cm rozpiętości skrzydeł. Gatunek ten można zaobserwować w pobliżu jezior, stawów, starorzeczy i torfowisk, zwłaszcza w rejonach górskich, gdzie bywa dość liczny. Ważka ta wykazuje również dymorfizm płciowy. Wybarwione całkowicie samce tego gatunku są całe czarne natomiast samice żółtawo-brunatne lub brązowe.



Szablak czarny

Letnią porą można również zaobserwować liczne występujące ważki równoskrzydłe. Należy do nich czerwono - czarno zabarwiona łunica osiągnąca 3,5 cm długości i około 4,5 cm rozpiętości skrzydeł. Łunica jest jednym z częściej spotykanych gatunków występujących w Europie. W górach można ją obserwować do wysokości 1200 m n.p.m. Pokarm łunicy stanowią drobne owady. Podczas godów samce i samice wielu gatunków ważek łączą się w pary latając razem w tzw. tandemach.



Łunica



ŚWIAT WAŻEK



Łątka dziewczeczka

Do tego samego podrzędu ważek należy łątka dziewczeczka jedna z najpospolitszych i najczęściej obserwowanych ważek w środkowej Europie. Gatunek ten występuje niemal we wszystkich typach zbiorników wód stojących. Do rodzaju łątka należy również wiele innych gatunków, które można zwykle rozróżnić na podstawie „wzorca” czarnego rysunku na grzbietowej powierzchni odwłoka.



Tandem łunica

Zaprezentowane powyżej gatunki ważek były obserwowane w oczkach wodnych na terenie BdPN. W ostatnich latach (2007-09) w Bieszczadzkim Parku Narodowym prowadzone są regularnie obserwacje ważek w obrębie tworzonych tu w ramach ochrony płazów drobnych zbiorników wodnych tzw. „oczek wodnych”. Wydaje się, że znaczenie tych sztucznie tworzonych zbiorników wodnych dla występowania wielu gatunków drobnej fauny bezkręgowej jest bardzo istotne, zwłaszcza z powodu braku dostatecznej ilości takich siedlisk w naturalnych warunkach górskiego parku, jakim jest BdPN.



Przyroda nieożywiona

W pierwszej połowie września, gdy wskutek nocnych chłódów średnia temperatura doby spada poniżej 15°C, mówimy o nadejściu fenologicznej jesieni. Pod koniec miesiąca pojawiają się już regularne przymrozki. W świecie roślin to koniec okresu asymilacji. Wrzesień i październik to miesiące o najniższym udziale zachmurzenia, tak więc nie tylko kolorystyka, ale również nasłonecznienie i stosunkowo niska wilgotność powietrza sprzyjają kontemplacji krajobrazów. O tej porze z połonin często-kroć widywany jest zarys odległych pasm górskich – od wschodu wyłania się Pikuj, Ostra Hora i Borżawa, zaś od zachodu – Tatry Bielskie.

Świat roślin

Na łąkach wznoszą się owocujące baldachy barszczu i dzięgla oraz równie dorodne pędy ostrożenia warzywnego. W starych sadach czerwienią się drobne jabłuszka, czasem fioletem zabłyśnie węgierka. Pod lasem i na zrębach obficie owocują jeżyny. W wilgotnych zaroślach, pośród spóźnionych kwiatów kruszyny, dojrzewają już jej pierwsze owoce. Dojrzały orzeszki leszczyny i lipy. W zaroślach połyskują owoce bzu czarnego i koralowego. W reglu masowo pojawiają się orzeszki buka i skrzydlaki jawora. Po pierwszych przymrozkach, z końcem miesiąca, las malowany jest bogatą paletą kolorów przebarwiających się liści złocącego się jawora i purpurowiejącego buka. Borówczyska na polanach i połoninach wysycają się czerwienią, pośród której kontrastują płowe traworośla śmiałkowe, tu i ówdzie okraszone złocistą nawłocią alpejską lub fioletową goryczką trojeściową. Ciepłą tonację połonin podkreślają zarośla owocującej jarzębiny.



Świat zwierząt

Wrzesień to pełnia ptasich wędrówek. Z początkiem miesiąca odlatują bociany, turkawki, pokrzewki i muchołówki, później dierzby i drozdy.

W pogodne dni nad łąkami unoszą się w powietrzu pajęczne nici (babie lato). Małe pająki, na cienkich nitkach, jak na lotniach odbywają z wiatrem swoje wędrówki. Z dala od rodzinnego miejsca będą szukać schronienia na zimę.



Na liściach gruszy, jarzębiny i śliwy tarniny żerują gąsienice pazia żeglarza. Odbywają loty motyle drugiego pokolenia rusałki admirala. Spotyka się jeszcze motyle drugiego pokolenia rusałki wierzbowca i rusałki pawika. Większość płazów kończy przeobrażenie i opuszcza zbiorniki wodne. Z końcem września rozpoczyna się okres godowy jeleni – rykowisko. O świcie i zmierzchu miejsca odwiedzane przez łanie rozbrzmiewają rykami byków, które na podstawie głosów oceniają swoją siłę. Najsilniejsze samce rywalizują o łanie. Przy kontakcie wzrokowym wielkość poroża ma zasadnicze znaczenie – nierzadko krótkie starcie wystarczy, aby odgonić słabszego konkurenta.

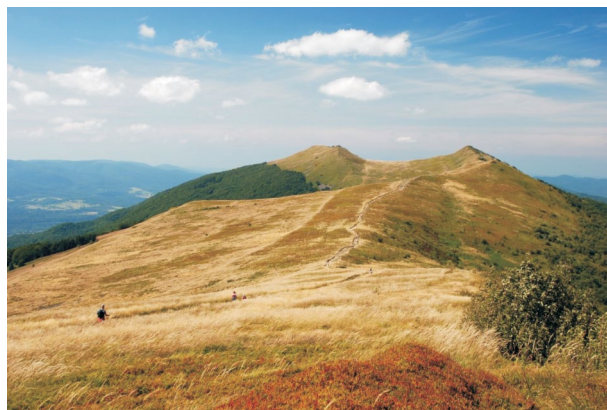


KONKURS

Na fotografiach zostały przedstawione wybrane szczyty w Bieszczadach.
Podaj ich nazwy.



A



B



C



D

Przystępując do konkursu, należy wypełnić formularz rejestracyjny dostępny na stronie Parku - www.bdpn.pl - zakładka Biuletyn BdPN/Konkurs. Na rozwiązanie zagadki przeznaczone są 2 tygodnie (do 15. września). Spośród nadawców nadesłanych prawidłowych odpowiedzi zostaną wylosowane osoby, które otrzymają nagrodę w postaci wydawnictw Parku. Wyniki konkursu zostaną zamieszczone w kolejnym biuletynie oraz na stronie internetowej Parku, a nagrody zostaną przesłane laureatom pocztą lub będą do odebrania w ON-D BdPN w Ustrzykach Dolnych.

ZAPRASZAMY!

Prawidłowe rozwiązanie konkursu z Biuletynu nr 11/2010:

A - Sójka zwyczajna (*Garrulus glandarius*)- gatunek ptaka z rodziny krukowatych

B - Kumak nizinny (*Bombina bombina*)- gatunek płaza z rodziny kumakowatych

C - Ryś (*Lynx lynx*) – gatunek lądowego ssaka drapieżnego z rodziny kotowatych

D - Rusałka pawik - (*Inachis io*) gatunek motyla z rodziny rusałkowatych

E - Dudek (*Upupa epops*) – gatunek ptaka wędrownego z rodziny dudkowatych

F - Jeż europejski (*Erinaceus europaeus*)- gatunek ssaka lądowego z rzędu owadożernych

Nagrody za prawidłowe rozwiązanie konkursu otrzymuje Tomasz Wojnarowski Zespół Szkół Technicznych nr 3 w Sanoku.

